

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ
ФАКУЛЬТЕТ ІСТОРІЇ, ПОЛІТОЛОГІЇ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ
Кафедра політології та публічного управління

На правах правопису

ГРИНИШИН ДМИТРО РУСЛАНОВИЧ

КОРУПЦІЯ В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ: ВИКЛИКИ В
УМОВАХ ВІЙНИ.

Спеціальність: 281 «Публічне управління та адміністрування»

Освітньо-професійна програма «Державна служба»

Робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

Науковий керівник:

Кандидат соціологічних наук, доцент

Любчук Валентина Василівна

Рекомендовано до захисту

Протокол №

Засідання кафедри політології

та публічного управління

від 2025 р.

Завідувач кафедри

Проф. Бусленко В. В.

Луцьк – 2025

АНОТАЦІЯ

Гринишин Д. Р. Корупція в системі публічного управління: виклики в умовах війни. Кваліфікаційна робота на правах рукопису на здобуття освітнього ступеня «Магістр» за спеціальністю 281 – Публічне управління та адміністрування. Волинський національний університет імені Лесі Українки, Кафедра політології та публічного управління. Луцьк, 2025. Науковий керівник: кандидат соціологічних наук, доцент Любчук В. В.

У магістерській роботі досліджено феномен корупції як системне багатовимірне явище, що має правові, соціальні, політичні та економічні виміри, а також особливо небезпечні прояви в умовах воєнного стану. Проаналізовано історичні та теоретичні засади вивчення корупції, розглянуто основні методологічні підходи до визначення її сутності та форм, виявлено соціально-культурні та політичні чинники, що сприяють поширенню корупційних практик у публічному секторі. Особливу увагу приділено впливу корупції на функціонування органів державної влади під час війни, зокрема у сферах оборонних закупівель, мобілізації, гуманітарної та міжнародної допомоги. Досліджено діяльність Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК) у період воєнного стану, охарактеризовано основні напрями його роботи, механізми контролю, попередження конфлікту інтересів та антикорупційної експертизи нормативно-правових актів. У роботі представлено аналіз сучасних методів протидії корупції в умовах збройної агресії, визначено ключові інституційні та правові бар'єри, окреслено пріоритетні шляхи вдосконалення антикорупційної політики. Показано, що ефективне подолання корупції вимагає комплексної трансформації управлінської культури, підвищення прозорості влади та активної участі громадянського суспільства.

Результати дослідження можуть бути використані у практичній діяльності органів державної влади, під час розробки антикорупційних стратегій, удосконалення механізмів публічного управління та в освітньому процесі.

Ключові слова: корупція, публічне управління, воєнний стан, антикорупційна політика, державне управління, прозорість, конфлікт інтересів.

SUMMARY

Hrynyshyn D. R. Corruption in the System of Public Administration: Challenges in the Conditions of War. Manuscript of thesis for the degree of Master in Specialty 281 – Public management and administration. Lesya Ukrainka Volyn National University, Department of Political Science and Public Administration. Lutsk, 2025. Scientific advisor: PhD in Sociology, Associate Professor Liubchuk V.

The master's thesis examines the phenomenon of corruption as a complex multidimensional issue with legal, social, political, and economic dimensions, as well as its particularly dangerous manifestations under martial law. The study analyses the historical and theoretical foundations of corruption, reviews key methodological approaches to defining its essence and forms, and identifies socio-cultural and political factors that contribute to the spread of corruption practices within the public sector. Special attention is paid to the impact of corruption on the functioning of public authorities during wartime, particularly in the areas of defence procurement, mobilization, humanitarian and international assistance. The activities of the National Agency on Corruption Prevention (NACP) under martial law are examined, including its main directions of work, mechanisms of control, prevention of conflicts of interest, and anti-corruption expertise of draft legal acts. The thesis presents an analysis of modern methods of combating corruption in the context of armed aggression, identifies key institutional and legal barriers, and outlines priority directions for improving anti-corruption policy. It is demonstrated that effective corruption prevention requires a comprehensive transformation of administrative culture, increased transparency of government, and active engagement of civil society.

The results of the study can be applied in the practical activities of public authorities, development of anti-corruption strategies, improvement of public administration mechanisms, and educational processes.

Keywords: corruption, public administration, martial law, anti-corruption policy, public governance, transparency, conflict of interest.

Зміст

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОРУПЦІЇ В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ	
1.1. Теоретичні та історичні аспекти дослідження поняття «корупція».....	9
1.2. Методологічні підходи до визначення сутності та форм корупції.....	13
1.3. Соціальні та політичні чинники поширення корупції у публічному управлінні.....	15
РОЗДІЛ 2. СТАН ТА ВПЛИВ КОРУПЦІЇ НА СИСТЕМУ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ В УМОВАХ ВІЙНИ	
2.1. Вплив корупції на функціонування органів публічної влади в умовах війни.....	19
2.2. Діяльність Національного агентства з питань запобігання корупції в умовах воєнного стану.....	21
РОЗДІЛ 3. КОРУПЦІЯ В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ:ЗАПОБІГАННЯ ТА ШЛЯХИ БОРОТЬБИ	
3.1. Методи боротьби з корупцією в умовах воєнного стану	28
3.2. Запобігання проявам корупції в умовах війни	30
ВИСНОВКИ.....	35
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	38

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У сучасному вимірі національної та глобальної безпеки, коли Україна переживає масштабне військове вторгнення з боку Російської Федерації, питання корупції в системі публічного управління набуває критичної ваги. В умовах війни, коли ресурси держави мають бути сконцентровані на захисті суверенітету, забезпеченні обороноздатності та підтримці тилу, будь-який прояв корупції завдає подвійної шкоди — не лише економічної, а й морально-психологічної.

Корупція в таких умовах трансформується з внутрішньої адміністративної хвороби у загрозу національного масштабу, що послаблює стійкість державного управління та підриває довіру громадян. Збройна агресія Росії, як надзвичайна обставина, виявила приховані слабкості державного апарату, зокрема в питаннях розподілу бюджетних коштів, логістики, державних закупівель, кадрової політики. Особливо небезпечним є проникнення корупції у сферу безпеки й оборони, що знижує боєздатність Збройних Сил України, компрометує міжнародну підтримку та створює передумови для системної деморалізації.

Війна в Україні стала не лише випробуванням для української армії, а й тестом на ефективність публічного управління. У цих умовах вивчення явища корупції, її причин, форм та масштабів є важливим не лише з наукового, а й з практичного погляду. Необхідність вивчення сучасних викликів у боротьбі з корупцією, зокрема в умовах воєнного стану, обумовлена потребою у розробці стратегічних механізмів, здатних не лише запобігати зловживанням, але й формувати нову культуру доброчесності в органах влади. Корупція — це не лише проблема правопорядку, це виклик для державності. Її подолання вимагає синергії правових, політичних, управлінських і громадських інструментів. Актуалізує тему цього дослідження й те, що саме в умовах кризи й збройного конфлікту формуються нові політики і механізми державного реагування, які в майбутньому визначатимуть архітектуру повоєнного публічного управління.

Таким чином, дослідження корупції в системі публічного управління в умовах війни є не лише своєчасним, але й життєво необхідним. Воно дозволяє визначити загрози, системні помилки, а також надати конкретні антикорупційні пропозиції, які сприятимуть ефективному державному управлінню, підвищенню обороноздатності та посиленню національної стійкості України.

Метою дослідження є виявлення особливостей прояву корупції в системі публічного управління України в умовах війни.

Завдання:

- 1) розглянути теоретичні та історичні аспекти дослідження поняття «корупція»;
- 2) проаналізувати методологічні підходи визначення змісту та форм корупції;
- 3) охарактеризувати вплив соціальних та політичних чинників на поширення корупції у публічному управлінні;
- 4) з'ясувати яким чином корупція впливає на функціонування органів публічної влади в умовах війни;
- 5) розкрити зміст діяльності Національного агентства з питань запобігання корупції в умовах воєнного стану;
- 6) проаналізувати методи боротьби з корупцією в умовах війни;
- 7) визначити шляхи запобігання проявам корупції в органах публічної влади у воєнний час.

Об'єктом дослідження є корупція в системі публічного управління України.

Предметом дослідження є корупція в системі публічного управління України в умовах війни.

Практичне значення одержаних результатів: Практичне значення роботи полягає у можливості використання її результатів для вдосконалення антикорупційної політики та практики в органах державної влади, підвищення ефективності механізмів запобігання корупції, оцінювання корупційних ризиків

і посилення контролю в умовах воєнного стану. Напрацювання дослідження можуть бути застосовані НАЗК, органами місцевого самоврядування, правоохоронними структурами, а також у навчальному процесі підготовки державних службовців.

Структура роботи. Магістерське дослідження складається з 41 сторінки, 3 розділів та 7 підрозділів, список використаних джерел складає 35 найменувань

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОРУПЦІЇ В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

1.1 Теоретичні та історичні аспекти дослідження поняття «корупція».

Цивілізаційно-історичні дослідження засвідчують, що корупційні практики супроводжували людство протягом усього його існування. Перше задокументоване свідчення корупції як негативного явища в державній службі з'являється в архівах стародавнього Вавилону — одному з найдавніших пам'ятників державності, датованому другою половиною XXIV століття до нашої ери. У період шумерів і семітів, цар Лагаша (стародавнього міста-держави Шумеру на території сучасного Іраку) Урукагіна провів реформу державного управління, спрямовану на усунення зловживань з боку чиновників і суддів. Він також прагнув скоротити незаконні побори, які храмовий персонал мусив сплачувати через вимоги царської адміністрації, а також упорядкувати та зменшити платежі за виконання релігійних обрядів [1]. У сучасний період розвитку суспільства негативний вплив корупції залишається гострим і зачіпає мешканців всіх країн світу, особливо тих, що перебувають у стані економічного переходу. З цієї причини в аналітичних звітах Міжнародної організації Transparency International наголошено, що корупція є глобальним явищем і не існує держав, незалежно від рівня їх багатства чи бідності, які могли б похвалитися абсолютною бездоганністю в цьому аспекті [2].

Після розпаду СРСР Україна зіткнулася з масштабним розповсюдженням корупції, яка проникла практично в усі аспекти громадського життя, структури влади, паралізувала ділову активність і суттєво знизила ефективність державного управління. В цьому контексті надзвичайно актуально звучать слова Фрідріха Ніцше: життя є джерелом радості, але там, де п'є поволоч, всі джерела стають отруєними. Ця думка підводить до висновку, що ігнорування законів окремою групою людей руйнує основи цілісності держави як такої. Занурюючись у теоретичне дослідження цієї проблеми, доцільно розглянути корупцію як складний соціальний феномен із глибоко системними характеристиками. Через

свою системність тема корупції стала предметом аналізу спеціалістів із різних галузей гуманітарних наук, включаючи науковців у сфері державного управління. Найбільш повне осмислення сутності та значення цього явища, однак, вбачається можливим лише через етимологічний аналіз терміна "корупція". Більшість зарубіжних учених акцентує увагу на неоднозначності етимології поняття «корупція». Зокрема, загальновизнаною є думка, що цей термін походить із латині, що підтверджується сполученням слів *corruptio* та *-onis*. Наприклад, чилійський дослідник професор Луїс Родрігес Коллао пояснює, що словосполучення *corrumpere* (утворене від *com* – разом і *rumpere* – ламати) передає ідею дії, яка змінює стан речей через співучасть або інтеракцію двох чи більше осіб. Водночас варто згадати, що в період Стародавнього Риму такі дії, як пошкодження, ламання чи розривання, позначали словом *ruptio*. А термін *ruptor* застосовувався щодо тих, хто руйнує домовленості або шкодить взаємовідносинам. Крім того, слово *eruptio* використовувалося для позначення внутрішнього вибуху чи руйнівних сил із середини, тоді як *irruptio* описувало інтервенцію або деструктивні дії ззовні [3]. Згідно з аналізом польської вченої Яніни Філек, римляни використовували термін «*corruption*» для опису двох ключових аспектів: псування або забруднення, а також спокушання і хабарництва. Таким чином, поняття корупції охоплює дві сутнісні лінії: руйнування (фізичний аспект, пов'язаний із ламанням, пошкодженням) та обман (моральний аспект, який проявляється як порушення відносин чи угоди або як спокуса). Важливим також є те, що сам термін «*corruption*» містить префікс, який натякає на певну взаємодію, взаємозв'язок чи навіть співпрацю між суб'єктами. Через це слово "*corrumpo*" фактично позначає різновид руйнації і фальсифікації, спокуси чи приниження, що відбуваються в межах конкретних стосунків, де одна сторона провокує чи впливає на іншу: хтось когось спокушає, принижує або бере участь у процесі хабарництва. У цьому контексті корупція набуває суб'єктивного та двоелементного значення. Особи, залучені до процесу корупції, мають чітко визначені ролі: "*corruptor*" – той, хто здійснює руйнівну дію чи спокушає; "*corruptus*" – той, хто піддається спокусі або ж стає зіпсованим у моральному

сенсі. Це формує основу для розуміння продажності чи негідності. Як зазначив К. Фрідріх, аналіз поняття корупції в історичному контексті показує, що значення цього терміна значно варіювалися між різними мовами й епохами.

Існують дві основні теорії щодо його походження. Перша досить поширена і пояснює слово "корупція" як похідне від латинського «corruption», що означало псування, підкуп та продажність державних і громадсько-політичних діячів. Згідно другої точки зору «corruption» утворилося від двох складових: «cor» (серце, душа, дух або розум) і «ruptum» (псувати, руйнувати, розбещувати). З цієї перспективи корупція є не просто продажністю чи підкупом посадовців, а порушенням єдності — дезінтеграцією та розпадом системи чи структури, включаючи державні органи. У сучасному словнику поняття корупції визначається як «використання посадовою особою свого службового становища для особистого збагачення». Ця інтерпретація найкраще відображає її функціональне значення в сучасних суспільних і юридичних контекстах [4]. Корупція може сприйматися як своєрідна соціальна корозія, що підриває основи державної влади та суспільства загалом. Сучасні дослідники розглядають корупцію щонайменше в чотирьох аспектах:

- соціальному, де під корупцією розуміється зловживання посадовою особою своїми повноваженнями для незаконного збагачення;
- політико-економічному, який охоплює два ключові моменти: захоплення ресурсів та вигод посадовими органами (економічний аспект), а також здобуття влади для досягнення цих цілей (політичний аспект);
- кримінологічному, що наголошує на антисоціальній, суспільно небезпечній та кримінальній природі корупції;
- кримінально-правовому, де корупція визначається як злочинне діяння, пов'язане з зловживанням посадовими повноваженнями задля особистої вигоди.

На думку дослідника В.М. Санжаровця, ключовим стимулом для корупційних дій є можливість економічного зиску через використання владних важелів, тоді як стримувальним чинником виступає ризик викриття і покарання. Етичне сприйняття різних форм корупції варіюється: одні дії вважаються

кримінальними, інші лише аморальними. Американський професор Р. Клітгаард виділив формулу для оцінки рівня корупції: корупція = монополія владних повноважень + свобода прийняття рішень – підзвітність. Такий підхід акцентує увагу на неефективності суспільних інститутів, яка сприяє зростанню цього явища. В рамках українського законодавства поняття корупції визначено у Законі України «Про запобігання корупції» №1700-VII від 14.10.2014 р. Згідно із законом корупція становить використання службових повноважень особою або можливостей, пов'язаних із такими повноваженнями, для отримання неправомірної вигоди чи її надання/пропозиції. Крім того, у законі зазначається, що умисне діяння з ознаками корупції кваліфікується як корупційне правопорушення і передбачає кримінальну, адміністративну, цивільно-правову або дисциплінарну відповідальність [5]. Водночас, ч. 2 ст. 19 Конституції України зобов'язує органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадових осіб діяти лише на підставі, у межах повноважень та у спосіб, передбачені Конституцією та законами України [6].

Для суспільства і кожної особистості це положення слугує гарантією належного виконання владою покладених на неї функцій, а також забезпечення дотримання прав і свобод людини. Враховуючи вищезазначене, інституційний аспект формування національної антикорупційної політики постає як один із ключових напрямів організаційно-правового забезпечення боротьби з корупцією та розвитку європейського публічного адміністрування в Україні. Однак, практика показує, що на сучасному етапі становлення української державності корупція перетворилася на всепроникний суспільний феномен з агресивним і непередбачуваним характером. Це явище деформує всі сфери суспільного життя — від економіки і політики до системи управління. Корупційні явища становлять реальну загрозу для реалізації конституційних основ української держави, зокрема її демократичної, соціальної та правової складових. Це створює сприятливе середовище для поширення системної корупції, здатної руйнівно впливати на всі аспекти суспільного життя через інституційну експансію. Недаремно колишній посол США в Україні Джеффри Пайетт зазначив, що

корупція в Україні становить більшу загрозу, ніж російські танки [7]. Корупція в Україні залишається системним явищем, яке охоплює всі рівні суспільного життя та сфери державного управління, підриваючи основи державності зсередини. Вона створює значні загрози для цивілізаційних перспектив розвитку країни. У державі одночасно процвітають як дрібні, так і великих масштабів корупційні дії. Найвищий рівень корумпованості спостерігається у таких інституціях, як політичні партії, законодавчі органи, а також серед публічних службовців і судової системи. На жаль, українське суспільство характеризується високим ступенем толерантності до проявів корупції. Дослідження показали, що явище корупції можна трактувати залежно від методологічного підходу у двох вимірах: вузькому та широкому. У вузькому розумінні вона є формою отримання особистої вигоди у сфері професійної управлінської діяльності. У широкому — це результат негативних проявів у державній владі загалом. У цьому контексті важливо враховувати соціокультурну природу корупції для повного й адекватного аналізу її ролі, як наголошує дослідниця Н. А. Липовська. Трансформаційна модель взаємозв'язку «суспільство — людина» дозволяє не лише дослідити сприйняття корупції в органах державної влади серед пересічних громадян, а й гармонійно поєднати її об'єктивні та суб'єктивні аспекти. Це сприяє переходу від одного рівня аналізу до іншого, створюючи умови для розуміння суті проблеми.

Такий підхід дає змогу оцінити роль корупції як складної, автономної й організованої системної ієрархії в життєдіяльності суспільства. Він також відкриває можливості для розробки дієвих механізмів обмеження цього явища. Використання запропонованих теоретико-методологічних інструментів дозволяє створити загальне уявлення про процеси запобігання і протидії корупції в державному управлінні [8].

1.2. Методологічні підходи до визначення сутності та форм корупції.

Корупція виступає багатограним соціальним феноменом, що має правові, політичні, економічні та соціокультурні аспекти. Її складність сприяла формуванню різноманітних наукових підходів до вивчення цього явища. У дослідженнях корупцію часто визначають як систему відносин, що виникають унаслідок зловживання владою для особистої вигоди, яка суперечить законним інтересам держави і суспільства [9].

У різних наукових дисциплінах акценти зміщуються залежно від аспектів проблеми. Правовий підхід трактує корупцію як суспільно небезпечне діяння, що впливає на нормальне функціонування державного апарату, зловживання посадовими повноваженнями, хабарництво або привласнення бюджетних коштів. Згідно із Законом України «Про запобігання корупції», корупційні дії пов'язані із використанням службового становища заради особистої вигоди. Цей підхід дозволяє встановити межі кримінальної відповідальності за конкретні правопорушення, однак не охоплює всі соціальні аспекти корупції. Соціологічний підхід розглядає корупцію як форму девіантної поведінки, що суперечить суспільним нормам і підриває довіру до владних інститутів. В цьому контексті корупція є наслідком слабкості громадянського суспільства, нерівного доступу до ресурсів і низької правової культури. Вона виступає не як винятковий феномен, а як симптом дисфункцій соціальних та управлінських систем. Політологічний підхід трактує корупцію як спотворення публічної влади, коли державні функції використовуються для приватного збагачення. Це явище підриває легітимність політичної системи, викривляє процеси прийняття рішень і сприяє формуванню олігархічних моделей управління. Деякі автори, як-от В. Гошовська, визначають корупцію як інституціоналізований політичний механізм, який регулює взаємодію між владою та іншими зацікавленими групами. Економічний аналіз корупції зосереджується на її впливі на ринкові механізми. Згідно з теорією рентоорієнтованої поведінки, чиновники отримують

додаткову ренту через обмеження конкуренції, створення монополій або використання адміністративних ресурсів [10].

Агентський підхід натомість пояснює, що корупція виникає через асиметрію інформації між принципалом (державою) і агентом (посадовцем), коли останній діє у власних інтересах за відсутності належного контролю. Міждисциплінарний підхід до вивчення корупції наголошує на її різновимірності, пропонуючи аналізувати явище у контексті правових норм, політичних стратегій, економічних механізмів і моральних переконань. Також зазначається системний характер сучасної корупції, який вимагає не лише правових заходів, але й культурно-інституційних трансформацій.

У сфері публічного управління корупція постає як деформована комунікація між державою та громадянським суспільством. Вона знижує ефективність роботи інституцій, підриває довіру до влади, спричиняє витрату суспільних ресурсів та дестабілізує державну систему. У воєнних умовах ці ризики стають критичними, оскільки кожен акт зловживання впливає на обороноздатність країни. Таким чином, сучасні дослідження корупції охоплюють широкий спектр інтерпретацій — від кримінально-правових до соціально-психологічних та економічних. Ця комплексність вимагає всебічного аналізу [11].

1.3. Соціальні та політичні чинники поширення корупції у публічному управлінні

Корупція в системі публічного управління має глибоке соціальне та політичне коріння, що значно ускладнює її подолання за допомогою стандартних адміністративно-правових засобів. Це явище не є лише наслідком недосконалого законодавства або неефективної діяльності контролюючих органів, а є результатом глибоких змін у системі суспільних цінностей, політичних інститутів та культури публічного управління. Серед соціальних факторів, що впливають на масштаби та характер поширення корупції в Україні, особливу

увагу привертає толерантне ставлення громадян до таких практик. Як зазначають дослідники Н. Оленцевич і О. Фоміна, значна частина населення сприймає корупцію як «природну складову» управлінських процесів. Це сприйняття обумовлене історичним досвідом країни, де державне управління тривалий час функціонувало в умовах «владного патерналізму». Такий підхід сформував залежність від адміністративного ресурсу й побутове сприйняття корупційних зловживань як норми[12].

Дослідники виділяють соціально-культурні передумови як одні з головних чинників, що сприяють збереженню корупційних моделей. До них належать:

- низький рівень правової культури;
- пасивність громадян у захисті своїх прав;
- орієнтація на «обхід системи», а не на її вдосконалення;
- звичка до неформальних практик взаємодії з владою.

У роботі Мартинова М.І. і Обушної Н.І. наголошується, що корупція в Україні стала не лише адміністративним явищем, а частиною суспільної свідомості, способом адаптації громадян до неефективної державної системи. Така ситуація є наслідком не лише недовіри до інституцій, а й постійного досвіду дискримінації, несправедливості та нерівного доступу до ресурсів [13].

Політичні чинники відіграють вагомую роль у формуванні проблем, пов'язаних із корупцією, і одним із ключових серед них є конфлікт між інтересами публічної служби та особистими чи корпоративними інтересами посадовців. Через недостатньо розвинені механізми політичної підзвітності та слабкий громадський контроль публічна влада в Україні нерідко використовується як інструмент задоволення інтересів впливових груп, а не як засіб служіння суспільству. Українська політична система значний період існувала в умовах концентрації влади в руках олігархів, що фактично унеможливлювало ефективне розділення повноважень. Це призводило до ручного втручання у діяльність судів, парламенту та правоохоронних органів. У результаті реальної політичної волі до подолання корупції не спостерігалось, або вона залишалася виключно на рівні декларацій. Хоча зовнішні прояви політики

деолігархізації чи реформ можуть здаватися прогресивними, вони часто обмежуються імітаційними заходами, що лише поглиблюють корупційну ерозію влади.

Автор статті М. Предко акцентує увагу на важливій проблемі політичної міфотворчості, яка сприяє закріпленню корупційних практик у суспільній свідомості. Створюється хибне уявлення, ніби всі посадовці є однаковими, а боротьба з корупцією є або марною, або продиктованою політичними мотивами. Це породжує апатію серед громадян, пригнічує активність у викритті порушень і дозволяє старим корупційним практикам проникати навіть у новостворені владні структури.

До політичних проблем також належать незавершені реформи судової системи, правоохоронних органів та механізмів громадського контролю. Як демонструють звіти Transparency International про антикорупційну ситуацію в Україні, рівень недовіри до правоохоронних органів, судів і антикорупційних інституцій залишається критично високим. Значна частина корупційних справ так і не завершується вироком, що посилює суспільну зневіру в ефективності боротьби з цією проблемою [14].

Сукупність соціальних і політичних факторів створює сприятливі умови для інституціоналізації корупції. Особливо загрозливою ця ситуація стає під час війни, коли від органів публічного управління очікують оперативності, ефективності, здатності до мобілізації та стратегічної витримки. Однак соціальна терпимість до корупції, політична байдужість і слабкість інституцій серйозно ускладнюють зусилля, спрямовані на її подолання. Тому боротьба з корупцією не може обмежуватися лише правовими методами. Вона потребує глибоких соціальних змін, створення нової політичної культури, заснованої на прозорості, підзвітності та активній участі громадян. Лише через такі трансформації можливо зруйнувати структурні корупційні механізми та забезпечити стабільність державного управління в непростих умовах війни.

Висновки до розділу 1

У першому розділі було здійснено теоретико-методологічний аналіз феномену корупції як складного та багатфакторного явища, що має глибоке історичне, соціокультурне та інституційне підґрунтя. Вивчення еволюції поняття «корупція» дозволило простежити, що зловживання владою з особистою метою існує стільки ж, скільки і сама публічна влада. Від згадок у Стародавньому Вавилоні до античних держав і сучасних демократій — корупція виявляється універсальною проблемою людських спільнот, яка адаптується до політичних умов та інституційних змін.

Розгляд основних наукових підходів до визначення сутності корупції засвідчив відсутність єдиного універсального тлумачення цього явища, що пояснюється його міждисциплінарною природою. Правовий підхід трактує корупцію як протиправне діяння, соціологічний — як форму девіації, політичний — як інструмент влади, а економічний — як рентоорієнтовану поведінку. Комплексний міждисциплінарний підхід дозволяє глибше зрозуміти природу корупції, а також побудувати багаторівневі стратегії її подолання.

Аналіз соціальних та політичних чинників поширення корупції в Україні показав, що на рівні суспільства продовжують домінувати установки, які толерують неформальні практики. Слабкість механізмів підзвітності, нерозвинене громадянське суспільство, політична міфотворчість, олігархічна структура влади та хронічний дефіцит політичної волі — це ті чинники, які забезпечують тривке відтворення корупційної системи управління.

Таким чином, теоретико-методологічний аналіз підтверджує, що корупція в публічному управлінні є не лише наслідком окремих зловживань, а системним явищем, яке вимагає глибоких інституційних та культурних змін, особливо в умовах війни, коли її прояви набувають загрозливого масштабу для безпеки та стабільності держави.

РОЗДІЛ 2.

СТАН ТА ВПЛИВ КОРУПЦІЇ НА СИСТЕМУ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ В УМОВАХ ВІЙНИ

2.1. Вплив корупції на функціонування органів публічної влади в умовах війни

Корупція в умовах війни суттєво ускладнює функціонування органів публічної влади, підриваючи як ефективність управлінських процесів, так і довіру громадян до державних інституцій. Війна створює надзвичайну ситуацію, в якій звичні механізми контролю, прозорості та підзвітності часто порушуються або тимчасово призупиняються. Це відкриває широкі можливості для зловживань владою, розкрадання бюджетних коштів, маніпуляцій з гуманітарною допомогою та державними закупівлями.

Одна з ключових проблем — корупційні зловживання при розподілі ресурсів, зокрема в оборонному секторі. В умовах бойових дій закупівлі здійснюються по спрощених процедурах, часто без відкритих тендерів, що створює сприятливий ґрунт для «відкатів», завищення цін і постачання неякісної продукції. Яскравим прикладом цього є низка журналістських розслідувань у 2023–2024 роках, які виявили масштабні схеми розкрадання в Міністерстві оборони України — від закупівель військової форми до постачання харчів для Збройних Сил України за завищеними цінами. Такі випадки не лише завдають економічної шкоди, а й підривають моральний дух військових і суспільну довіру до держави [15].

Корупція також паралізує ефективність системи державного управління в гуманітарній сфері. Значна кількість допомоги, яка надходить із-за кордону (як від урядів, так і від волонтерських організацій), може бути розкрадена на етапі логістики або розподілу. Через це постраждалі громади не отримують необхідної підтримки вчасно, або отримують її у зменшеному обсязі. Війна вимагає максимальної координації між центральними й місцевими органами влади, однак

у випадку, коли чиновники керуються не інтересами громади, а особистою вигодою, втрачається керованість і результативність управлінських дій.

Особливо небезпечним є корупційний вплив у сфері мобілізації та призову. Хабарі за ухилення від військової служби, фальсифікація медичних довідок, корупційні схеми в територіальних центрах комплектування деморалізують суспільство та дискредитують принципи загальної оборони. Така практика не лише порушує правову справедливість, а й фактично ставить під загрозу обороноздатність країни, оскільки на фронт часто потрапляють не ті, хто має військову підготовку, а ті, хто не зміг «відкупитися».

Корупція під час війни також спричиняє зниження міжнародної довіри до держави. Донорські країни та міжнародні фінансові інститути, які надають допомогу Україні, дедалі частіше висловлюють занепокоєння щодо ефективності використання ресурсів. Прозорість і підзвітність стають критично важливими умовами подальшої підтримки. Відтак будь-які скандали, пов'язані з розкраданням міжнародної допомоги, можуть призвести до скорочення фінансування, зменшення технічної або гуманітарної підтримки, а у стратегічній перспективі — до втрати політичної довіри з боку партнерів [16]. Крім того, корупція суттєво уповільнює реалізацію реформ, які є необхідними в умовах війни та повоєнного відновлення. Будь-яке реформування публічного сектору — адміністративна реформа, цифровізація, реформа місцевого самоврядування, дерегуляція — потребує чесних виконавців, професійного підходу та політичної волі. Корупція блокує ці процеси, оскільки зберігає інтереси старої бюрократичної системи та створює зацікавленість у збереженні статус-кво. Це відсуває країну від стратегічних цілей — наближення до ЄС і НАТО, побудови ефективної держави європейського зразка.

Негативний вплив корупції особливо помітний на місцевому рівні. У прифронтових регіонах або звільнених територіях, де органи місцевої влади мають широкий спектр повноважень щодо забезпечення життєдіяльності населення, зростає ризик зловживань владою, розкрадання гуманітарної та фінансової допомоги, земельні махінації, маніпуляції з реєстрами постраждалих

або переселенців. У деяких випадках фіксувалися факти співпраці місцевих чиновників із ворогом задля збереження особистих інтересі [17].

Водночас корупція породжує зневіру громадян у можливість справедливого управління державою. У воєнний час довіра до влади є критичним ресурсом, від якого залежить рівень мобілізації, підтримка реформ, активність громадянського суспільства та психологічна стійкість суспільства загалом. Якщо люди бачать, що чиновники продовжують наживатися під час війни, коли кожна гривня та кожна людина мають вирішальне значення — це формує апатію, озлобленість і навіть анархічні настрої [18]. Таким чином, вплив корупції на функціонування органів публічної влади в умовах війни є багатовимірним і комплексним. Він охоплює економічну, політичну, військову, соціальну та міжнародну сфери, істотно знижуючи стійкість держави до викликів і загроз. Подолання цього явища вимагає не лише антикорупційного законодавства, а й глибокої трансформації управлінської культури, політичної відповідальності, а також широкої участі громадянського суспільства та незалежних медіа.

2.2 Діяльність Національне агентство з питань запобігання корупції в умовах воєнного стану

Україна географічно належить до європейського континенту, тому є європейською державою не лише за розташуванням, але й за прагненням до ключових європейських цінностей: громадянського суспільства, соціальної економіки, демократії, дотримання прав людини та боротьби з корупцією в усіх її формах. Процес європейської інтеграції є одним з головних напрямів розвитку України, важливим етапом якого стало впровадження та вдосконалення антикорупційного законодавства в національній правовій системі. Починаючи з 24 лютого 2022 року, життя країни зазнало кардинальних змін у законодавчій, політичній, економічній, соціальній та культурній сферах. Через повномасштабне вторгнення Росії Україна змушена була адаптувати державні структури до військових реалій, щоб забезпечити захист і стійкість державності

у надзвичайних умовах воєнного стану. Основною метою всіх органів влади стало збереження суверенітету та територіальної цілісності країни, що спричинило переформатування їхньої діяльності, зокрема роботи Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК) [19].

Корупція в Україні досягла критичного рівня, становлячи реальну загрозу для національної безпеки та конституційного устрою. Вона не тільки впливає на правові й моральні норми, але й перетворюється на звичну частину поведінки у суспільстві. У боротьбі з цією проблемою залучено не лише окремі органи, а цілу систему функціонально та структурно пов'язаних інституцій, кожна з яких має чітко визначений юридичний статус. Центральне місце серед них займає НАЗК — спеціалізований орган із особливим статусом, який виконує завдання з формування та реалізації антикорупційної політики. Відповідно до Закону України «Про запобігання корупції», НАЗК працює як центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом, забезпечуючи проведення заходів із підвищення прозорості у публічному секторі та формуючи механізми протидії корупції. Права й обов'язки цього агентства чітко прописані у відповідних статтях закону: стаття 11 розкриває його повноваження, а стаття 12 — права.

Аналіз положень статті 11 дозволяє встановити, що НАЗК отримало досить широкі компетенції, які включають як обов'язки, так і права державного органу. Для раціоналізації цих функцій важливо класифікувати їх за конкретними критеріями. Саме тому у межах даного дослідження запропоновано поділ повноважень НАЗК за функціональними задачами та сферами застосування для більш чіткого розуміння їх сутності та ефективного впровадження державних антикорупційних заходів.

Передусім важливо розмежувати повноваження Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК) у сфері контролю та нагляду, тобто його контрольно-наглядові функції. До останніх належать: забезпечення виконання нормативно-правових актів щодо етичної поведінки; моніторинг і контроль за запобіганням та врегулюванням конфлікту інтересів у діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, а

також прирівняних до них осіб; перевірка декларацій суб'єктів декларування, їх зберігання та оприлюднення; моніторинг стилю життя суб'єктів декларування згідно з встановленим порядком; а також здійснення державного контролю та нагляду. Така діяльність регламентується Законом України «Про запобігання корупції», який передбачає чітко визначені правові механізми для реалізації зазначених завдань. У статті 12 цього Закону визначено права суб'єктів, які здійснюють антикорупційну діяльність. При класифікації відповідних прав доцільно застосовувати принцип аналогії та розмежовувати права відповідно до сфер та функцій їх реалізації [20].

Першочерговим є право на доступ до інформації. Це включає право отримувати дані з державних баз або іноземних фондів, навіть за плату в разі платного доступу, а також доступ до інформації від органів влади, місцевого самоврядування, юридичних осіб чи громадян за письмовим запитом. Крім того, доступ до відомостей Єдиного реєстру досудових розслідувань здійснюється у погодженому порядку з Генеральною прокуратурою.

Другою ключовою складовою є право на нагляд і контроль у сфері протидії корупції. Це передбачає можливість отримувати заяви фізичних чи юридичних осіб щодо порушень антикорупційного законодавства та самостійно проводити перевірки й антикорупційну роботу. Така діяльність включає підготовку й реалізацію антикорупційних програм, моніторинг внутрішніх каналів інформування про порушення тощо.

Третім напрямом є права, що спрямовані на запобігання корупційним правопорушенням. Зокрема, це право видавати приписи про усунення порушень вимог щодо етичної поведінки, конфлікту інтересів чи інших обмежень; вимагати внесення позовів до суду щодо необґрунтованих активів для їх повернення в державний дохід; або надавати накази органам скласти протоколи про адміністративні правопорушення та вживати заходів для провадження у відповідних справах. Усі перелічені права формують фундамент антикорупційної діяльності та забезпечують ефективність роботи НАЗК у межах чинного законодавства.

З початку широкомасштабного вторгнення Росії в Україну Національне агентство з питань запобігання корупції продовжує виконання своїх функцій у сфері протидії корупції, реалізуючи важливі завдання навіть у період воєнного стану. Основні напрямки його роботи включають аналіз корупційної ситуації в країні, розробку антикорупційних стратегій, державних програм для їх впровадження та координацію виконання цих документів. 20 червня 2022 року Верховна Рада України ухвалила антикорупційну стратегію, яка передбачає низку ключових заходів:

1. Оптимізацію функцій держави та органів місцевого самоврядування шляхом усунення надмірного делегування повноважень і дублювання функцій чиновників;

2. Зменшення впливу людського фактора й підвищення прозорості взаємодії між громадянами, організаціями та державою через запровадження загальних правил адміністративної процедури та цифровізацію процесів і послуг;

3. Створення законних альтернатив корупційним практикам;

4. Контроль за дотриманням етичних правил поведінки державними службовцями та виконанням антикорупційного законодавства;

5. Забезпечення прозорості й ефективності послуг, які держава надає громадянам та організаціям. Однією з важливих функцій агентства є виявлення корупціогенних положень в законах і законопроектах [21].

Під час воєнного стану НАЗК провело антикорупційну експертизу кількох важливих нормативних актів, серед яких: проект закону про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо цивільного захисту, проект постанови уряду про зміну правил перетину державного кордону громадянами та законопроект про заборону діяльності Московського патріархату на території України. Агентство також здійснює моніторинг дотримання Закону України «Про Кодекс етичної поведінки у діяльності публічних службовців та запобігання конфлікту інтересів». В умовах воєнного стану триває розробка адміністративних протоколів щодо конфліктів інтересів для держслужбовців. Прикладом проблем із конфліктом інтересів є звернення народних депутатів за дозволом на

пересування під час комендантської години або перетин державного кордону їхніми близькими родичами за сприяння керівництва військової адміністрації. У звіті НАЗК, представленому до Міжнародного дня боротьби з корупцією 9 грудня 2022 року, наголошено, що агентство працює над запобіганням конфліктам інтересів. На момент публікації були підготовлені адміністративні провадження щодо народних депутатів, заступників міністрів, прокурорів, трьох міських голів, дев'яти голів місцевих рад і 11 державних службовців. Крім того, винесено 14 приписів через конфлікт інтересів і розглянуто 295 повідомлень про корупцію та порушення антикорупційного законодавства. Затверджено 21 висновок з ознаками корупційних правопорушень на суму 5,8 млн грн.

Національне агентство з питань запобігання корупції активно працює над виявленням і усуненням корупційних ризиків у державних структурах та органах місцевого самоврядування. Воно надає методичну підтримку, затверджує та моніторить виконання антикорупційних програм.

У період воєнного стану в Україні НАЗК сфокусувалося на корупційних факторах на пунктах пропуску через державний кордон, результатом чого стало дослідження, присвячене схемам та ризикам при виїзді з країни в умовах війни. Також проведено аналіз окремих проблем у сфері обмеженого розповсюдження лікарських засобів, що дало змогу підготувати відповідне дослідження. Організація здійснює контроль за деклараціями публічних службовців, перевіряючи їхній спосіб життя. Незважаючи на тимчасове призупинення процесу декларування через вторгнення Росії, агентство продовжило виконувати моніторингові функції та розпочало перевірку 78 декларантів. За цей період складено адміністративні протоколи щодо п'яти народних депутатів через подання недостовірної інформації з загальною сумою невідповідності понад 3,1 млн грн. НАЗК також контролює фінансування політичних партій, перевіряючи законність і цільове використання коштів із державного бюджету. Особливу увагу приділяється достовірності звітів про фінансування партій та термінам їх подання [22].

Під час воєнного стану агентство активно співпрацювало з викривачами, забезпечуючи їх юридичний і інший захист. Одним із важливих напрямків роботи стало визначення кандидатів на внесення до міжнародних санкцій, причетних до війни в Україні. НАЗК запровадило санкції проти компаній, пов'язаних зі стратегічними галузями економіки Росії, особливо її військово-промислового комплексу. Агентство також створило портали «Війна і санкції» та ресурс для викривачів активів осіб, залучених до агресії проти України. Загалом було ідентифіковано близько 20 тисяч фізичних осіб та 4 тисячі юридичних осіб, причетних до злочинів проти України, а також понад 450 іноземних громадян із зв'язками до 500 російських компаній. Організація веде кілька державних реєстрів, серед яких Реєстр декларацій, Реєстр корупціонерів, Санкційний список та базу даних осіб, щодо яких застосовано або плануються санкції. Санкційний список доступний публічно, тоді як інші реєстри закриті під час війни. У співпраці з іншими державними установами НАЗК виявило 2 464 випадки ймовірної змови й передало ці матеріали до Служби безпеки України для подальшого розгляду [23].

Висновки до розділу 2

У другому розділі досліджено особливості функціонування публічного управління в умовах воєнного стану, а також виявлено ключові проблеми, що стосуються посилення корупції в цей період. На прикладі діяльності органів державної влади показано, що війна не лише загострила традиційні виклики у сфері доброчесного врядування, але й створила нові передумови для поширення корупційних практик, які нерідко прикриваються надзвичайними обставинами, режимом секретності та необхідністю прийняття оперативних рішень. З'ясовано, що корупція в системі публічної влади під час війни безпосередньо впливає на ефективність державного управління.

Вона знижує якість ухвалюваних рішень, уповільнює процеси мобілізації, сприяє нерозумному використанню ресурсів і поглиблює недовіру громадян до державних інституцій. Найбільш гостро ці проблеми проявляються у сферах оборонних закупівель, розподілу гуманітарної допомоги, державних тендерів та

функціонування військових адміністрацій. Аналіз роботи Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК) у час війни показує складність адаптації антикорупційної системи до нових обставин.

Незважаючи на наявні законодавчі механізми, агентство обмежене у здійсненні комплексного контролю через такі фактори, як зменшення доступу до відкритої інформації, тимчасове призупинення електронного декларування та труднощі в перевірці виконання обов'язків посадовцями. Водночас НАЗК проявляє активність у формуванні списків компаній, пов'язаних із країною-агресором, а також у веденні реєстрів викривачів і оцінці ризиків. Загальним висновком є те, що воєнний стан не ліквідував корупцію — навпаки, він сприяв її частковому маскуванню, модифікації та певній "легітимізації". Це вимагає підвищеної уваги з боку держави, громадянського суспільства та міжнародних партнерів до посилення інституційних і правових механізмів контролю за владою навіть за надзвичайних умов.

РОЗДІЛ 3

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

3.1 Методи боротьби з корупцією в умовах воєнного стану

Корупція залишається однією з найбільш серйозних проблем сучасної України, набувши характеру стійкого соціального явища з формалізованими організаційними структурами та широкою мережею учасників. Вона пронизала всі рівні державної влади, численні інституційні структури, впливаючи не лише на осіб, які займають офіційні посади, але й на підприємців, менеджерів та пересічних громадян. У багатьох сферах корупційні практики стали мало не "стандартом ведення справ", що деякими громадянами сприймається не як злочин, а як частина звичного життя, взаємовигідна для обох сторін корупційної взаємодії [24].

Ситуація ускладнюється тим, що поряд із боротьбою українських захисників — Національних Збройних Сил, Служби безпеки та інших силових структур — за державний суверенітет і проти зовнішніх загроз, існує внутрішній фронт. Корупція залишається активним ворогом, який підриває стабільність і розвиток країни. Міжнародний день боротьби з корупцією, що відзначається 9 грудня, є важливою глобальною подією для всіх країн-членів ООН, які підтримали та ратифікували Конвенцію проти корупції. У цей день в Україні проводяться різноманітні інформаційні заходи та акції. Одна з ключових ідей Конвенції полягає в поверненні коштів, отриманих незаконним шляхом, до країн, звідки вони були виведені. Попри створену в Україні правову базу для запобігання корупції, цей феномен залишається серйозним викликом для держави та суспільства. Ефективна боротьба з корупцією потребує не лише суворих законів, а й активної участі громадянського суспільства та підтримки на міжнародному рівні [25].

Антикорупційна система України залишається малоефективною навіть у мирний час, незважаючи на значну кількість активістів, задіяних у боротьбі з корупцією. У період війни ситуація лише погіршується, адже правоохоронні органи змушені концентрувати увагу на розслідуванні воєнних злочинів, залишаючи проблему корумпованих чиновників на периферії. Україна продовжує займати невтішні позиції у міжнародних антикорупційних рейтингах. Згідно з дослідженням Transparency International, країна була визнана найбільш корумпованою у Європі та Центральній Азії. Додатково організація зазначила високий рівень толерантності до хабарництва серед українців.

У рамках глобального опитування, що охопило 60 тисяч громадян із 42 країн, 86% опитаних українців висловили переконання, що заходи боротьби з корупцією є недостатніми — найвищий показник серед усіх учасників опитування. На законодавчому рівні визначено пріоритетні напрямки реформ, спрямовані на удосконалення дій у сфері боротьби з корупцією. Зокрема, це модернізація державних інституцій, запровадження механізмів громадського контролю за їх функціонуванням, налагодження співпраці між правоохоронними органами, громадськими об'єднаннями, парламентськими комісіями та громадянами. До важливих заходів належить також посилення парламентського та урядового контролю задля забезпечення прозорості управління [26].

Корупція залишається надзвичайно складною проблемою, яка потребує рішучих дій, особливо в умовах війни. З огляду на це, 5 травня 2022 року до Верховної Ради України було подано законопроект № 7348 про внесення змін до Кримінального кодексу України, який передбачає посилення відповідальності за корупційні правопорушення в умовах воєнного стану [27].

Проект змін передбачає внесення доповнень до статті про державну зраду в Кримінальному кодексі України. Пропонується додати до частини 3 статті 111 визначення, згідно з яким у період воєнного стану та протягом одного року після його завершення або скасування незаконне накопичення майна (що належить особам, уповноваженим виконувати функції держави чи місцевого

самоврядування, якщо їх дохід перевищує неоподатковуваний мінімум громадян більше ніж на 6 500 разів) прирівнюється до злочину державної зради.

За такі дії передбачено позбавлення волі на строк до 15 років або довічне ув'язнення, конфіскацію майна, а також заборону обіймати певні посади чи займатися окремими видами діяльності. Серед організаційних заходів пропонується створення спеціалізованих органів, ліквідація поділу на відомства та адміністративні райони, посилення правового захисту для правоохоронних органів, а також оснащення їх сучасними технологічними розробками. З метою вдосконалення оперативно-розшукового та кримінально-процесуального законодавства для ефективнішої боротьби з корупцією необхідно враховувати низку принципових положень у законотворчому процесі. По-перше, важливо уникати необґрунтованих обмежень або порушень прав і свобод громадян. По-друге, правове регулювання має бути системним і охоплювати явище корупції в комплексному вигляді. По-третє, держава і суспільство повинні усвідомлено готуватися до значних фінансових витрат у рамках боротьби з корупцією [28].

Проблема законодавчої недосконалості в організації державної політики щодо запобігання та протидії корупції в Україні залишається суттєвим і досі нерозв'язаним питанням. Вади чинного законодавства посилюють розвиток корупційних явищ на всіх рівнях влади, що негативно впливає на міжнародну репутацію України. Змінити це можна лише через комплексний підхід: необхідно впливати на масову свідомість, щоб змінити стереотипи про Україну як країну, де корупція є загальною проблемою. Ключ до покращення зовнішнього іміджу — демонстрація реальних прогресивних змін у боротьбі з корупцією, оперативніше запровадження антикорупційних норм та ефективного впровадження рекомендацій міжнародних організацій [29].

3.2 Запобігання проявам корупції в умовах війни

Від початку масштабного вторгнення Росії в Україну збереження державної та територіальної цілісності залишається головним викликом для

українського суспільства. Війна спричиняє серйозні загрози для соціальної стабільності та безпеки, підриває стійкість правової системи, демократичні цінності та принципи верховенства права. Крім цього, корупція залишається однією з найгостріших і нерозв'язаних проблем, яка ставить під загрозу національну безпеку, сталий демократичний розвиток і дотримання етичних норм [30].

Дослідники зазначають, що корупція в Україні проникає у всі аспекти суспільного життя, особливо в сфері національної оборони та воєнної безпеки. Вона стає фактором, який суттєво знижує ефективність військових організацій і боєздатність збройних сил навіть у періоди миру, гальмуючи розвиток держави загалом. Різноманітні матеріали, опубліковані на сайті Державного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК), демонструють системний характер цієї проблеми як у мирний, так і в воєнний час.

У період війни діяльність НАЗК значною мірою зосереджена на автоматизованій перевірці декларацій чиновників, аналізі процедур державних закупівель і перевірці постачальників, реорганізації органів влади, участі в формуванні санкційних списків осіб, проти яких можуть запроваджуватися обмеження, а також розробці Національної антикорупційної програми на 2023–2025 роки.

Ця програма передбачає зміни в 15 ключових напрямках державної політики, включно з впровадженням стандартів НАТО для оборони, запровадженням єдиних правил ведення бізнесу, реформами у сфері правосуддя, охорони здоров'я та освіти. Експерти наголошують, що результативність антикорупційної програми залежатиме від рівня індивідуальної відповідальності за її виконання та реалізацію конкретних заходів [31].

Науковці зауважують, що корупція в Україні в умовах воєнного стану має певні запобіжники, адже в розореній війною країні з обмеженими ресурсами неможливо приховати всі незаконні дії, а інформація про них швидко стає відомою. Водночас слабка правова система та відсутність прозорих судових механізмів залишаються чинниками, які сприяють поширенню корупції. Драго

Кос у своїй статті «Війна і корупція в Україні» справедливо наголошує, що хоч війна рано чи пізно закінчується, недостатня увага до корупції під час збройного конфлікту призводить до її зростання, і це не припиняється після завершення бойових дій [32]. Водночас, з економічної точки зору, існує різниця між війною та збройним конфліктом, яка полягає у завданих збитках та зміні стану суспільства, в якому влада виконує дещо інші функції, наприклад, військове правління, що чітко спостерігається в Україні сьогодні, і перед виникненням корупції та її протидії необхідно враховувати стан суспільства з економічної точки зору. Крім того, у післявоєнний період виникають додаткові корупційні ризики, такі як слабе верховенство права, брак політичної волі та проблеми зі спроможністю. Таким чином, слід визнати, що війна, поряд з довоєнним рівнем корупції, погіршила наведену вище статистику, а не зменшила корупцію. Лише аналіз справжніх масштабів проблеми необхідний для того, щоб забезпечити боротьбу з корупцією, адаптувати антикорупційні заходи до існуючих форм корупції та зміцнити державні структури. Водночас слід розпочинати превентивні заходи, розробляючи прості, зрозумілі та повністю прозорі механізми боротьби з корупцією [33].

Крім того, визнання справжніх масштабів проблеми корупції, порівняно з потенційним зростанням корупції у післявоєнний період, вимагає розробки якісних правових норм для забезпечення спроможності верховенства права з використанням найкращих міжнародних практик і стандартів.

Нормативно-правова база боротьби з корупцією в Україні регулюється Законом України «Про запобігання корупції», Кримінальним кодексом України, а також Кодексом України про адміністративні правопорушення. У 2006 році Україна ратифікувала Конвенцію ООН проти корупції, яка містить вимоги щодо активного сприяння боротьбі з корупцією та впровадження ефективних заходів її запобігання, базуючись на принципах внутрішнього законодавства. Крім того, згідно зі статтями 5 та 65 Конвенції, держави-учасниці мають право застосовувати більш жорсткі заходи для запобігання і протидії корупції. Виходячи з цього, національне законодавство відіграє роль ключового

інструменту для прийняття рішень, спрямованих на боротьбу з корупцією, відображаючи компетенцію держави та реагуючи на зміни у суспільних процесах і ситуаціях [34].

Підсумовуючи, можна сказати, що рівень корупції зростатиме під час війни, що є логічним у часи нестабільності та коли держава робить акцент на суверенітет і територіальну цілісність. Збиток, який війна завдає країні, відповідає неконтрольованій корупції.

У цьому контексті впровадження комплексу найкращих міжнародних практик, стандартів і норм сприятиме посиленню нормативно-правової бази у сфері протидії корупції. Зусилля України щодо боротьби з корупцією в мирний час матимуть тривалий результат. Наступним важливим кроком має стати розробка дієвої післявоєнної правової бази, яка враховуватиме необхідність ґрунтовної модифікації нормативних актів відповідно до актуальної ситуації. Це дозволить не лише визнати нищівний вплив корупції, але й запобігти закріпленню її стійких проявів.

У разі впровадження нових антикорупційних механізмів вони здатні серйозно змінити ситуацію та покращити якість життя в Україні, допомагаючи усунути корупцію — одну з головних перешкод на шляху до утвердження верховенства права. Це безперечно новий виклик для країни, проте існує впевненість, що міжнародне співтовариство підтримує Україну не лише у боротьбі за перемогу у війні, а й у прагненні викоринити корупційні явища з метою створення держави, побудованої на засадах верховенства права, яке є важливим демократичним стандартом Європейського співтовариства [35].

Висновок до розділу 3

У третьому розділі детально розглянуто сучасні проблеми боротьби з корупцією в Україні в умовах воєнного стану, а також проаналізовано ключові механізми її запобігання. Зазначено, що, з одного боку, війна створила потребу в оперативному, гнучкому управлінні, а з іншого — значно збільшила ризики зловживань через скорочення публічності, зростання державних витрат і ослаблення механізмів контролю.

У підпункті 3.1 підкреслено, що боротьба з корупцією у період воєнного стану ускладнена низкою об'єктивних факторів, зокрема необхідністю швидкого прийняття рішень, зниженням прозорості процедур, підвищенням навантаження на державні органи та концентрацією ресурсів на виконанні безпекових завдань. Через обмеженість часу і ресурсів контроль за дотриманням законодавчих норм часто відходить на задній план, що створює сприятливі умови для проявів корупції.

Попри складну ситуацію, ключові антикорупційні установи України, включаючи Національне агентство з питань запобігання корупції, Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру, Національне антикорупційне бюро та Вищий антикорупційний суд, продовжують активну діяльність. Ці органи виконують свої функції навіть у надзвичайних умовах, що демонструє стійкість антикорупційної системи країни.

Підпункт 3.2 присвячено аналізу основних заходів запобігання корупції в час війни. Відзначено важливість впровадження низки ініціатив, серед яких: поновлення електронного декларування та забезпечення доступу до відкритих реєстрів; залучення громадськості до моніторингу державних витрат; створення реєстрів ризикових компаній, пов'язаних зі стороною-агресором; захист викривачів корупції; посилення відповідальності за порушення, пов'язані з оборонними закупівлями.

На основі проведеного аналізу зроблено висновок, що ефективна боротьба з корупцією у воєнний період вимагає не лише дотримання правових норм, але й адаптації антикорупційної політики до специфіки кризових умов. Це потребує нового підходу до управління, який поєднуватиме мобільність, контроль, прозорість та оперативність реагування. Таким чином, війна виступає не лише як виклик, але й як стимул для переосмислення та модернізації механізмів протидії корупції на різних рівнях управління.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що корупція в системі публічного управління України є багатовимірним та глибоко вкоріненим явищем, яке набуває особливо загрозливих форм в умовах воєнного стану. Теоретико-методологічний аналіз показав, що корупція не має єдиного універсального визначення, оскільки перебуває на перетині правових, політичних, економічних і соціокультурних площин. У різних наукових підходах вона розглядається як протиправне діяння, форма девіантної поведінки, механізм політичного впливу чи інструмент рентоорієнтованої діяльності посадовців

Узагальнення цих підходів підтверджує системний характер корупції, який вимагає комплексного реагування й глибокої трансформації інституційної та політичної культури суспільства.

Аналіз соціально-політичних чинників засвідчив, що поширення корупції в Україні має глибокі історичні та структурні корені. Толерантність до неформальних практик, слабкість громадянського суспільства, олігархізація політичного процесу, хронічний дефіцит політичної волі — все це формує сприятливе середовище для відтворення корупційних моделей взаємодії у владі

У мирний час такі дисфункції вже є серйозним викликом, однак у війні вони перетворюються на загрозу національній безпеці, ефективності оборони та стійкості державності.

У другому розділі доведено, що війна не лише не зменшила рівень корупції, а навпаки — посилила її прояви та розширила ризики. Воєнний стан супроводжується підвищеною секретністю, пришвидшеними процедурами ухвалення рішень, концентрацією влади та значними фінансовими потоками, що створює передумови для зловживань. Корупція в таких умовах безпосередньо впливає на обороноздатність, сповільнює мобілізаційні процеси, спричиняє нераціональне витрачання ресурсів, формує недовіру до влади та підриває морально-психологічну стійкість суспільства

Особливо критичними виявилися сфери оборонних закупівель, гуманітарної допомоги, діяльності військових адміністрацій та мобілізаційних структур, де кожен корупційний епізод має прямий вплив на життя людей та на хід бойових дій.

Окрему увагу приділено аналізу діяльності НАЗК, яке у воєнний час не лише зберегло функціональність, але й розширило інструменти протидії корупції — від виявлення конфліктів інтересів до формування санкційних списків та співпраці з міжнародними партнерами. Разом з тим, навіть ефективність НАЗК обмежується зовнішніми чинниками: складністю доступу до інформації, закритістю окремих реєстрів у воєнний час та збільшенням обсягу правопорушень, які потребують реагування

У третьому розділі встановлено, що боротьба з корупцією у воєнний та післявоєнний періоди повинна ґрунтуватися на посиленій нормативно-правовій базі, адаптації антикорупційної стратегії до екстремальних умов та інтеграції найкращих міжнародних практик. Реформи мають бути спрямовані на зміцнення інституційної спроможності, максимальну прозорість процедур, цифровізацію державних сервісів, посилення відповідальності посадовців та формування нової політичної культури підзвітності. Особливо важливо врахувати, що після війни корупційні ризики можуть зрости через масштабні процеси відновлення, управління ресурсами та реалізації великих державних проєктів

Узагальнюючи результати дослідження, можна дійти таких ключових висновків:

1. Корупція в Україні має системний характер, який поглибився в умовах війни та почав формувати прямі загрози національній безпеці;
2. Воєнний стан створив як нові форми корупційних ризиків, так і нові можливості для реформ, що засновані на мобілізаційних змінах у державних структурах;

3. Публічне управління потребує переосмислення ролі контролю, прозорості та підзвітності, оскільки традиційні інструменти виявилися недостатніми в кризових умовах;

4. Антикорупційні органи продемонстрували ефективність, але обмежені інституційними та нормативними бар'єрами, що потребує подальших реформ;

5. Відновлення держави після війни може стати як шансом, так і загрозою, залежно від того, наскільки швидко й рішуче будуть впроваджені антикорупційні стандарти.

У підсумку, результати магістерського дослідження свідчать, що подолання корупції в умовах війни має стратегічне значення для державності, обороноздатності та міжнародного престижу України. Ефективна протидія можлива лише за умови синергії правових інструментів, інституційної спроможності та активної громадянської позиції. Саме війна створює той історичний момент, коли корупція повинна перестати бути «нормою» і має стати об'єктом безкомпромісного державного та суспільного реагування. Тільки за таких умов Україна зможе збудувати стійку, демократичну, справедливую та європейську модель публічного управління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волошенко А.В. Корупція: історичні витоки та сучасні прояви. *Актуальні проблеми економіки: науковий економічний журнал*. 2015. №3 (165). С. 8-16.
2. Мандибура В.О. Корупція: інституційна сутність та механізми подолання. К.: Парламентське видавництво, 2017. 488 с.
3. Гладкий В.В. Сутність та значення феномену корупції. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2019. № 18. С. 124-132.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К., Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
5. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700 –VII. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700> (дата звернення: 30.11.2025).
6. Конституція України : закон України від 28 черв. 1996 р. № 13.06.2020).254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua › laws › show> (дата звернення: 29.11.2025).
7. Пайетт Д. Українська корупція страшніше російських танків. UkrMedia інтернет-газета. URL: <https://ukr.media/politics/238369/> (дата звернення: 29.11.2025).
8. Липовська Н.А., Квелішвілі І.М. Формування управлінської культури керівників територіальних органів Державної фіскальної служби (на прикладі митниць). *Аспекти публічного управління*. 2015. № 11. С. 61 – 68.].
9. Бобокал О. Кучак О. Поняття корупції, її сутність та характеристика корупційної злочинності. DSpace Repository: Home. URL:

<https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/23127d1e-64b0-46fe-bdb6-79b47ca87d4a/content> (дата звернення: 29.11.2025).

10. Бугайчук К.Л. Корупційні ризики: поняття, класифікація, методологія оцінки, заходи усунення. Харківський національний університет внутрішніх справ. URL: https://www.univd.edu.ua/general/publishing/konf/31_03_2017/pdf/15.pdf (дата звернення: 29.11.2025).

11. Гура В. Корупція: поняття та види, причини. *Економічний аналіз*. 2022. № 32(2). С. 73-81.

12. Корупція і тіньова економіка: політекономічний аспект : монографія / М. В. Фоміна, В. В. Приходько, М. Г. Каптуренко та ін. Донецьк : ДонНУЕТ, 2012. 333 с.

13. Публічне управління та адміністрування в умовах інформаційного суспільства: вітчизняний і зарубіжний досвід : колективна монографія. Запоріжжя : ЗДІА, 2016. 606 с

14. Гошовська В.А. Політична корупція як об'єкт наукового дослідження. Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України. Держава та регіони Серія: Державне управління. 2018. № 2(62). С. 4–11.

15. «Антикорупційна політика в Україні» URL: https://arm.navs.edu.ua/books/atikorruption/lectures/lecture_1.html?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 27.11.2025).

16. Міжнародний досвід у боротьбі з корупцією: що корисного можемо запозичити URL: <https://yur-gazeta.com/publications/sferi-praktiki/antikorupciyna-praktika/mizhnarodniy-dosvid-u-borotbi-z-korupcieyu-shcho-korisnogo-mozhemo-zapozichiti.html> (дата звернення: 27.11.2025).

17. Боротьба з корупцією в органах місцевого самоврядування: правові передумови та шляхи подолання URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/304722> (дата звернення: 27.11.2025).

18. Запобігання та врегулювання конфлікту інтересів URL: https://kor.gov.ua/wp-content/uploads/2024/01/Zapobihannia-ta-vrehuliuvannia-konfliktu-interesiv.pdf?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 27.11.2025).

19. Пархоменко-Куцевіл О. І. Формування сучасних механізмів удосконалення антикорупційних органів державної влади в Україні. Юридичний бюлетень. 2018. Вип. 6. С. 121-127

20. Шинкаренко Н. В. Національне Антикорупційне бюро України як суб'єкт запобігання корупції. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. Вип. 2 (11). С. 74-77.

21. Шевченко О. В. Причини та умови корупційної злочинності. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2011. № 3. С. 122-132.

22. Національного агентства з акредитації України на 2024-2026 роки URL: <https://naau.org.ua/userfiles/files.pdf> (дата звернення: 27.11.2025).

23. Природа та поширеність громадського невдоволення корупцією: аналітичне дослідження Інституту прикладних гуманітарних досліджень. URL: http://www.iahr.com.ua/files/works_docs/123.pdf (дата звернення: 27.11.2025).

24. Особливості корупції URL: <https://npu.gov.ua/news/osoblivosti-ponyattya-koruptsii> (дата звернення: 27.11.2025).

25. Волошенко А. Антикорупційний дирижизм: державні регуляторні імперативи протидії системній корупції в Україні: монографія. Київ: Парлам. Вид-во, 2018. 392 с.

26. Індекс сприйняття корупції URL: <https://nazk.gov.ua/uk/uk/index-spryyunyattya-koruptsii-2023-ukraina-pokraschyla-sviy-pokaznyk-na-3-baly/> (дата звернення: 25.11.2025).

27. Волик В. С. Нормативно-правові засади компетенцій Національного агентства з питань запобігання корупції. Демократичне врядування. 2016. Вип. 16-17. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2016_16-17_8 (дата звернення: 25.11.2025).

28. Дрьомін В. М. Інституціональна теорія злочинності та криміналізації суспільства: автореф. дис...д-ра юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2010. 40 с.

29. Ярмиш Н. М. Чи є корупціонером корисливий суддя? Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції: зб. тез доп. V Міжнар. наук.-практ. конф., (31 берез. 2017 р., м. Харків, Україна) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; Кримінол. асоц. України. Харків: ХНУВС, 2017. С. 78-79

30. Бусол О. Ю. Протидія корупційній злочинності в Україні у сучасний період: монографія. К.: Ін Юре, 2014. 564 с.

31. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки: Закон України від 14.10.2014 р. № 1699-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1699-18> (дата звернення: 25.11.2025).

32. Драго Кос «Війна і корупція в Україні» EUCRIM. Випуск 2. 2022 С. 152 - 157

33. Трепак В. М. Корупція в приватній сфері: сутність та законодавче закріплення. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2018. Issue 6. Vol. 2. С. 216-221.

34. Бондар І. С., Горник В. Г., Кравченко С. О., Кравченко В. В. Антикорупційна політика та запобігання корупції в публічному управлінні: Навчальний посібник. К.: «В-во Ліра-К», 2016. 192 с.

35. General Assembly adopts UN Convention against corruption, opens treaty for signature at high-level conference in Merida, Mexico, 9-11 December. United Nations official. 2003.